

Taking  
Root

Wortel  
Vatten

Joost  
Emmerik

A *Hungerstein* (Hunger Stone) in the Elbe, close to the Czech city Děčín. The texts are chiselled in stone, and highlighted in white in this photo for clarity. The photo was published around 1904. The caption read: Under the suspension bridge at Tetschen, on the left bank of the Elbe, there is a basalt stone about 6 square metres in size in the riverbed, on which the lowest water levels per year have been engraved since the 14<sup>th</sup> century. This year's water level is the lowest since 1417. Also engraved in the stone are the words: 'If you see me, then weep'.

Photo E. Rennert, lithographische Kunstanstalt, Aussig (Ústí nad Labem, Czech Republic).

Een *Hungerstein* (hongersteen) in de Elbe, bij de Tjechische stad Děčín. De teksten zijn in steen gebeiteld, en in deze foto ter verduidelijking wit gemarkeerd. De foto werd omstreeks 1904 gepubliceerd. Het bijschrift luidde: Onder de hangbrug bij Tetschen, op de linkeroever van de Elbe, ligt in de rivierbedding een basaltsteen van ongeveer 6 vierkante meter groot, waarop sinds de veertiende eeuw de laagste waterstanden per jaar zijn gegraveerd. Het waterpeil van dit jaar is het laagste sinds 1417. In de steen zijn ook de woorden gegraveerd: 'Als je me ziet, huil dan'.

Foto E. Rennert, lithographische Kunstanstalt, Aussig (Ústí nad Labem, Tsjechië).



Inaugural lecture  
Joost Emmerik  
Head of the Master's programme in Landscape Architecture

Academy of Architecture  
Amsterdam University of the Arts

October 13, 2022  
7:30 pm  
Amsterdam Academy of Architecture

## TAKING ROOT

Dear attendees,

There are beads of sweat on my brow as I write this; partly from the effort of thinking, but more so due to the persistent period of heat. For a week now, the temperature has been above 30 degrees Celsius every day. Verges are arid and yellow, bridges are being sprayed with water, nights are clammy.

I have read in the newspaper that the water of Elbe is so low that the stones on the bottom of the river bed have been uncovered. The water was also this low in 1904. A photo from that year shows an uncovered stone near the city Děčín in the present-day Czech Republic. A multitude of years are visible in the stone; markings from previous periods of drought. The oldest one dates all the way back to 1417. Harvests often failed in such a dry period, which led to the nickname *Hungersteine* (Hunger Stones). In the middle of the stone, there is the text: ‘*Wenn Du mich siehst, dann weine*’ – if you see me, then weep.<sup>1</sup>

It is an ominous, but beautiful image. The stone has been there for centuries, mostly out of people’s sight. Day and night, the water of the Elbe flows and gushes along the stone and erodes it more and more. In the event of a prolonged drought, the stone surfaces and it shows us an otherwise hidden reality of the natural world. We are suddenly in contact with generations that came before us who experienced the same thing and we are faced with our own transience.

You can see the stone as a dry registration of data, a hydrological measuring instrument; at this time and that time, the water was this high and that high. However, just as the stripes on the doorpost tell you more than just the height of your child, the *Hungerstein* has a poetic value; the geological, natural world and the human imagination converge herein.<sup>2</sup>

The field of garden and landscape architecture works on a daily basis with the natural and the cultural, the tangible and the imaginary, the practical and the poetic. I view it as a duty of the discipline to shape the multifaceted interconnectedness between humans and nature: beyond the anthropocentric idea in which humans are above nature to a radically inclusive attitude in which humans realize that there is no separation, that they are part of that nature. As head of Landscape Architecture, I want this idea, and the design practice that follows from such a radical principle of equality, to take root in the Academy of Architecture in the coming four years.

## CURIOSITEZ DE LA NATURE ET DE L’ART

In 1705, the book *Curiositez de la nature et de l’art* by the French physicist and writer Pierre Le Lorrain, better known as Abbé de Vallemont, was published.<sup>3</sup> The frontispiece in this book has fascinated me since I first saw it. It shows a Western perspective on the relationship between human and nature at the time of the Renaissance, a time in which humanity was experiencing major developments in the fields of science and culture.

The drawing shows a landscape, divided into three ‘natures’. At the top, the wilderness, beneath that an agrarian landscape and then the garden. There are two figures in the foreground: on the right-side *Natura*, nature, depicted as Artemis of Ephesus and on the left side *Ars*, art, science and culture, depicted as humankind. All three ‘natures’ between them are combinations of *Ars* and *Natura*; in one *Ars* plays a bigger role, in the other *Natura*, but they always carry characteristics of both in them. These characteristics may be physical elements, but they may just as well be thoughts, desires and fears that we project onto the landscape around us. The



## WORTEL VATTEN

Beste aanwezigen,

Zweetdruppels staan op mijn voorhoofd terwijl ik dit schrijf. Deels van de inspanning van het denken, maar meer nog vanwege de aanhoudende hitte. Al een week lang is het elke dag boven de dertig graden. Bermen zijn dor en geel, bruggen worden natgespoten, nachten zijn klam.

In de krant lees ik dat het water van de Elbe zo laag staat dat de stenen op de bodem van het rivierbed droog vallen. Ook in 1904 stond het water zo laag. Een foto uit dat jaar toont een drooggevalle steen bij de stad Děčín in het huidige Tsjechië. In de steen is een veelheid aan jaartallen zichtbaar, markeringen van eerdere perioden van droogte. De oudste gaat terug tot 1417. In zo'n droge periode mislukte de oogst vaak, wat leidde tot de bijnaam *Hungersteine*. Midden op de steen staat de tekst: '*Wenn Du mich siehst, dann weine*' – als je mij ziet, huil dan.<sup>1</sup>

Het is een onheilspellend, maar prachtig beeld. De steen ligt daar al eeuwen, meestal buiten het zicht van mensen. Dag en nacht stroomt en gutst het water van de Elbe langs de steen en slijt deze meer en meer af. Bij aanhoudende droogte komt de steen boven, en toont die ons een anders verborgen werkelijkheid van de natuurlijke wereld. Plots staan we in contact met generaties voor ons die hetzelfde meemaakten en worden we geconfronteerd met onze eigen vergankelijkheid.

Je kan de steen zien als een droge registratie van data, een hydrologisch meetinstrument; toen en toen stond het water zo en zo hoog. Maar, zoals de streepjes op de deurpost meer vertellen dan enkel de lengte van je kind, heeft de *Hungerstein* een poëtische waarde; de geologische, natuurlijke wereld en de menselijke verbeelding komen hierin samen.<sup>2</sup>

Het vakgebied van tuinen en landschapsarchitectuur werkt op dagelijkse basis met het

natuurlijke en het culturele, het tastbare en het denkbeeldige, het praktische en het poëtische. Ik zie het als een taak van de discipline om de veelzijdige verwevenheid tussen mens en natuur om te vormen: voorbij het antropocentrische idee waarin de mens boven de natuur staat naar een radicaal inclusieve houding waar de mens beseft dat er geen scheiding is, dat hij een is met de natuur. Deze gedachte en de ontwerppraktijk die volgt uit zo'n radicaal gelijkheidsbeginsel, wil ik de komende vier jaar, als hoofd landschapsarchitectuur, wortel laten vatten op de Academie van Bouwkunst.

## CURIOSITEZ DE LA NATURE ET DE L'ART

In 1705 verscheen de publicatie *Curiositez de la nature et de l'art* van de Franse natuurkundige en schrijver Pierre Le Lorrain, beter bekend als Abbé de Vallemont.<sup>3</sup> De titelplaat in dit boek fascineert me sinds ik deze zag. Hij toont een westers perspectief op de relatie tussen mens en natuur ten tijde van de renaissance, een tijd waarin de mensheid grote ontwikkelingen doormaakte op wetenschappelijk en cultureel gebied.

De tekening toont een landschap, opgedeeld in drie 'naturen'. Bovenaan de wildernis, daaronder een akker en dan de tuin. Op de voorgrond staan twee figuren; aan de rechterzijde *Natura*, de natuur, verbeeld als Artemis van Efeze en aan de linkerzijde *Ars*, kunst, wetenschap en cultuur, verbeeld als de mens. Alle drie de naturen tussen hen in zijn combinaties van *Ars* en *Natura*; in de ene speelt *Ars* een grotere rol, in de andere *Natura*, maar ze dragen altijd kenmerken van beide in zich. Deze kenmerken kunnen fysieke elementen zijn, maar net zo goed gedachtes, verlangens of angsten die we op het landschap om ons heen projecteren. Het landschap is zo ook een mengeling van de direct tastbare realiteit en onze verbeelding, een fysiek en een mentaal landschap in één, zoals de *Hungerstein* in de Elbe.<sup>4</sup>

landscape is therefore a mixture of the directly tangible reality and our imagination, a physical and a mental landscape in one, such as the *Hungerstein* in the Elbe.<sup>4</sup>

Four years ago, the artist Iwan Smit and I made a contemporary version of the frontispiece with the three natures for the exhibition *Dissident Gardens* in Het Nieuwe Instituut. Three hundred years after the original, we drew a mural six metres high and four metres wide that showed the current relationships between wilderness, agrarian landscape and garden.

For me, the two drawings together act as a thought model for interpreting the dizzying breadth of the field and the challenges it faces. On the basis of the historical and the updated image, I would like to take you through this thought model and use that to explain my vision on the field and the role of the Academy of Architecture therein.

#### FIRST NATURE: AN IMMERSION IN WILDERNESS

In the first nature, the wilderness, we see a rugged landscape, with hills, trees, shrubs and a spring that flows into a lake via a waterfall. Several human figures are pictured on the mountain. However, these are not 'normal' people, these are gods. On top of the mountain, Apollo is playing his *kithara*. Around him, we see his nine sisters, the muses, goddesses of art and science. The mortal human has no place in this wilderness; it is the domain of the gods, outside time and reality.

There is also a mountainous landscape populated by imaginary figures in the reinterpretation. This wilderness is no longer the domain of gods; they have been ousted by science. It is the domain of nature itself, these are places in our society where there is plenty of time and space for natural processes, for enhancing biodiversity, and for stimulating all life.

Free states such as these can be found everywhere. In Lille, the French garden and landscape architect Gilles Clément designed the Parc Henri Matisse. The most striking thing about this park is a seven-metre-high island, made from material that became available during the construction of a station. The island is inaccessible to people. During the design process, there was resistance to this idea. Local residents feared there would be visual pollution and were scared they would be looking out on a building excavation. Today, the island is overgrown and it is – in my opinion – the most magical place in the park; an island of wilderness in an otherwise manicured environment, a refuge for natural development, a mental immersion into a type of nature that we may find messy or frightening, but with which we are closely intertwined.

Last summer, my husband and I were walking through the Scottish Highlands with our two dogs. Even though Apollo and the muses didn't reveal themselves, it felt like such immersion. The mountains, the lakes, the trees, the ferns, the moss, the sheep, the water and the sky hold sway here. I am a guest in a world which I am part of, but outside of too.<sup>5</sup>

This split personality of humankind, which is part of nature and places itself outside of it at the same time, may seem far removed from the everyday practice of the landscape architect. At the same time, this split is often unconsciously a starting point when drawing up a design, in which an attempt is made to bring humans and nature together in an ideal, paradisaical situation, often focused primarily on human experience.

Can we also make space for wilderness in our landscapes? Can we make the other-than-human equal or even superior to the human? Can wilderness remind us of our natural roots?

Vier jaar geleden maakten kunstenaar Iwan Smit en ik voor de tentoonstelling *Dissident Gardens* in Het Nieuwe Instituut een eigentijdse versie van de titelplaat met de drie naturen. Hierin tekenden we, driehonderd jaar na het origineel, een muurschildering van zes meter hoog en vier meter breed die de actuele verhoudingen toonde tussen wildernis, akker en tuin.

De twee tekeningen samen fungeren voor mij als een denkmodel om de duizelingwekkende breedte van het vakgebied en de opgaves die hierin spelen te duiden. Ik wil jullie aan de hand van het historische en het geactualiseerde beeld meenemen in dit denkmodel en aan de hand daarvan mijn visie op het vakgebied en de rol van de Academie van Bouwkunst hierin uiteenzetten.

#### EERSTE NATUUR: EEN ONDERDOMPELING IN WILDERNIS

In de eerste natuur, de wildernis, zien we een grillig landschap, met heuvels, bomen, heesters en een bron die via een waterval uitmondt in een meer. Op de berg staan meerdere mensfiguren afgebeeld. Maar dit zijn geen 'normale' mensen, dit zijn goden. Bovenop de berg bespeelt Apollo zijn *kithara*. Om hem heen zien we zijn negen zussen, de muzen, godinnen van kunst en wetenschap. De sterfelijke mens heeft niets te zoeken in deze wildernis, het is het domein van de goden, buiten tijd en realiteit.

Ook in de herinterpretatie is er een bergachtig landschap bevolkt door denkbeeldige figuren. Deze wildernis is niet langer het domein van goden; die zijn verdreven door de wetenschap. Het is het domein van de natuur zelf, het zijn plekken in onze samenleving waar volop tijd en ruimte is voor natuurlijke processen, voor het versterken van de biodiversiteit, voor het stimuleren van al het leven.

Dergelijke vrijstaten kunnen zich overal bevinden. In Lille

realiseerde de Franse tuin- en landschapsarchitect Gilles Clément het Parc Henri Matisse. Het meest opvallende aan dit park is een zeven meter hoog eiland, gemaakt van materiaal dat vrijkwam bij de bouw van een station. Het eiland is ontoegankelijk voor mensen. Tijdens het ontwerpproces kwam weerstand tegen dit idee, omwonenden vreesden horizonvervuiling en waren bang op een bouwput uit te kijken. Vandaag de dag is het eiland overgroeid en is het – in mijn beleving – de meest magische plek van het park; een eiland van wildernis in een verder aangeharkte omgeving, een vrijplaats voor natuurlijke ontwikkeling, een mentale onderdompeling in een natuur die we wellicht rommelig of beangstigend vinden, maar waar we nauw mee verweven zijn.

Afgelopen zomer wandelden mijn man en ik met onze twee honden door de Schotse hooglanden. Het voelde, ondanks dat Apollo en de muzen zich niet lieten zien, als zo'n onderdompeling. De bergen, de meren, de bomen, de varens, het mos, de schapen, de wind en de regen maken hier de dienst uit. Ik ben te gast in een wereld waar ik onderdeel van ben, maar ook buiten sta.<sup>5</sup>

Deze gespletenheid van de mens, die deel is van de natuur en zich hier tegelijk buiten plaatst, lijkt wellicht ver verwijderd van de alledaagse praktijk van de landschapsarchitect. Tegelijk is deze gespletenheid vaak onbewust een uitgangspunt bij het opstellen van een ontwerp, waarin getracht wordt mens en natuur juist samen te brengen in een ideale paradijselijke situatie, vaak vooral gericht op de menselijke beleving.

Kunnen we in onze landschappen ook ruimte maken voor wildernis? Kunnen we het andersdan-menselijke gelijkwaardig of zelfs bovengeschiedt maken aan het menselijke? Kan de wildernis ons herinneren aan onze natuurlijke wortels?

## SECOND NATURE: ROOTS IN SPACE AND TIME

The second nature shows a human who is ploughing the land with the aid of oxen, while another is sowing seeds in the field. Here, humankind has transformed the wilderness of the first nature into a second nature, the cultural landscape that is agreeable to us. This second nature, in contrast to the first one, is actually the domain of humankind, which is attempting to appease nature here, in harmony with the rhythm of the seasons, in order to harvest food and a home.

Three hundred years later, the cultural landscape, in addition to being the domain of agriculture, has become the domain of, among other things, mobility, industry, recreation and energy generation. The urban landscape – the work area of many landscape architects – has also become an increasingly large part of this second nature.

The pressure on the cultural landscape is therefore great. A multitude of parties, each with their own interests, come together in a limited space. It is no longer about fitting in a single windmill or residential area; assignments are stacked, fields combined, projects tackled in interdisciplinary teams including architects, urban designers, cultural historians, ecologists and local residents. The role of the landscape architect within this is, in my opinion, about rooting the assignment in space and time.

The landscape that we see is composed of many layers, both natural and cultural. A landscape architect must be able to read this stratification, through the scales and across time, and then use this knowledge to create a design that does justice to the character of the place. This is by no means about preserving all that is, but this is about creating a design that is so tailored that it can only be there. By rooting the design in soil and use, planting appropriate

species or allowing them to come up, incorporating room for the unexpected and thinking several generations ahead, we stimulate a great wealth of landscapes that contribute to the enhancement of biodiversity and that root human and other-than-human life to the place.

In addition to this metaphorical meaning of rooting, I also mean this term very literally: does the design provide plants and animals with the space and time to develop optimally? In my opinion, the landscape architect has a 'duty of care' towards the living nature with which we work. It is up to us to create conditions within which the life, which we have plotted with the stroke of a pen, can establish itself optimally and in which natural processes can take place over a longer period than a councillor's term.

## THIRD NATURE: A LIFE OF ITS OWN

Back to the print from 1705. A low hedge, tightly trimmed, separates the cultural landscape from the third nature below: the garden. This is arranged in rectangular beds, with a leaf pattern therein. Shrubs mark the corners. At the centre of the garden, there is a fountain that spouts water high, after which it falls down and flows over into a basin via a bowl.

In the reinterpretation, we see a very different layout. The space within the high garden walls is laid out like a living room with a sofa, some pots and a painting. Tiles cover the earth; the air is the only thing that brings life to the garden. This is the domain of the human, with plants and trees as sparse decoration. Above all, nature must be agreeable here, no alarms and no surprises please, even though the greatest quality of the garden lies in the fact that the garden is *not* the house.<sup>6</sup> The garden has a life of its own. Even when we are not there, when nobody is looking,

## TWEEDE NATUUR: WORTELEN IN RUIMTE EN TIJD

De tweede natuur toont een mens die met hulp van ossen de grond omploegt, een ander strooit zaad uit over de akker. De mens heeft hier de wildernis van de eerste natuur omgezet in een ons welgevallige tweede natuur, het cultuurlandschap. Deze tweede natuur is in tegenstelling tot de eerste juist wel het domein van de mens, die hier, in het ritme van de seizoenen, de natuur tracht gunstig te stemmen om voedsel en een thuis te oogsten.

Driehonderd jaar later is het cultuurlandschap naast het domein van de landbouw, het domein geworden van onder meer mobiliteit, industrie, recreatie en energieopwekking. Ook het stedelijk landschap – werkterrein van veel landschapsarchitecten – is een steeds groter deel van deze tweede natuur gaan uitmaken.

De druk op het cultuurlandschap is daarmee groot. Een veelheid aan partijen, elk met een eigen belang, komt samen in een beperkte ruimte. Het gaat allang niet meer om het inpassen van een enkele windmolen of woonwijk; opgaves worden gestapeld, vakgebieden gecombineerd, projecten aangepakt in interdisciplinaire teams met onder anderen architecten, stedenbouwkundigen, cultuurhistorici, ecologen en omwonenden. De rol van de landschapsarchitect hierbinnen gaat mijns inziens over het wortelen van de opgave in ruimte en tijd.

Het landschap dat we zien is opgebouwd uit vele lagen, zowel natuurlijke als cultureel. Een landschapsarchitect moet deze gelaagdheid kunnen lezen, door de schalen en door de tijd heen, om vervolgens met deze kennis een ontwerp te maken dat recht doet aan de aard van de plek. Dit gaat geenszins over behoud van alles wat is, maar dit gaat over het maken van een ontwerp dat zo op maat gesneden is dat het enkel en alleen daar kan zijn. Door het

ontwerp te enten op bodem en gebruik, passende soorten aan te planten of op te laten komen, ruimte in te bouwen voor het onverwachte en meerdere generaties vooruit te denken, stimuleren we een grote rijkdom aan landschappen die bijdraagt aan het verbeteren van de biodiversiteit en menselijk en andersdan-menselijk leven wortelt op de plek.

Naast deze metaforische betekenis van wortelen, bedoel ik deze term ook heel letterlijk: biedt het ontwerp ruimte en tijd voor plant en dier om zich optimaal te ontwikkelen? De landschapsarchitect heeft naar mijn idee een ‘zorgplicht’ voor de levende natuur waar we mee werken. Het is aan ons om condities te creëren waarbinnen het leven dat we met een pennenstreek hebben ingetekend zich optimaal kan vestigen en waarin natuurlijke processen plaats kunnen vinden gedurende een langere periode dan een wethouderstermijn.

## DERDE NATUUR: EEN EIGEN LEVEN

Terug naar de prent uit 1705. Een lage haag, strak gesnoeid, scheidt het cultuurlandschap van de daaronder gelegen derde natuur: de tuin. Deze is geordend in rechthoekige bedden, met daarin een bladmotief. Heesters markeren de hoeken. Centraal in de tuin staat een fontein die het water hoog opspuit, waarna het naar beneden valt en via een schaal overloopt in een bassin.

In de herinterpretatie zien we een heel andere inrichting. De ruimte binnen de hoge tuinen is ingericht als een woonkamer met een bank, wat potten en een schilderij. Tegels dekken de aarde af, de lucht brengt als enige leven in de tuin. Dit is het domein van de mens, met planten en bomen als spaarzame decoratie. De natuur moet hier vooral een welgevallige zijn, *no alarms and no surprises please*.

Dit terwijl de grote kwaliteit van de tuin ligt in het feit dat de tuin *niet* het huis is.<sup>6</sup> De tuin

all kinds of things happen, perhaps more than when we are actually there. We can desperately try to hold this back, with tiles, pruning shears and RoundUp. Or we can embrace it and see the garden as a space behind, in front of or on top of our home that belongs primarily to the trees, the insects and the weather, which we sometimes visit. Can we be guests in our garden?

This does not mean that design no longer matters. It may actually matter even more. In my allotment, there is a water bowl. It is a simple round bowl, slightly raised on a foot. When it rains, the bowl fills with water. Birds come to wash themselves. Clouds drift by in it. In the winter, the water freezes. Through the design of this bowl, I see the surroundings better, I see elements that I wouldn't otherwise see because they would be too commonplace, too ubiquitous. The ceramicist Cécile Daladier once said: *'J'aimerais faire un vase pour y mettre des étoiles'* (I would like to make a vase to put stars in).<sup>7</sup> The bowl in my garden is like such a vase; I don't see the design, but that which the design wants me to see.<sup>8</sup>

Within the garden walls, humankind shapes its relationship with the world outside those walls. The garden is therefore always a model, a microcosm that expresses how we see or would like to see our relationship to the macrocosm.<sup>9</sup> In the reinterpretation, we see the exclusion of that larger world, in particular, the garden as an extension of the home. Can we instead see the garden as a place to experiment with different attitudes with regard to nature?<sup>10</sup> Can the garden root us in the place and in the larger world outside of it? Can the seed for an equal relationship to nature be sown in the garden, which will then grow further outside the garden walls?<sup>11</sup>

## ARS AND NATURA: A RADICALLY INCLUSIVE ATTITUDE

In the foreground, seated in the first nature, *Ars* and *Natura* look out over the landscape. *Natura* sits leaning back against a tree, her head resting on her hand, her gaze focused on infinity. *Ars* sits upright, alert, a measuring instrument in his hand. He has broken away from the natural world and sees it from a distance, as a source of inspiration for the arts and science.

Three hundred years later, we see the same two human figures. But whereas *Natura* adopts the same pose, *Ars* has developed a very different focus; slumped on a plastic chair, he is immersed in a digital wilderness, no longer interested in the physical world around him. There is nothing for him to study and to learn. The world is no longer alive, but has degenerated into a place where it is a matter of course to appropriate it and extract its raw materials.<sup>12</sup>

This typical Western perspective has brought us immense riches and spectacular growth. However, we are also seeing the downside of this now in our landscapes; higher temperatures, forest fires, rising sea levels, excess nitrogen, sharply declining biodiversity. And this is no longer just an abstract story or a reality that solely exists in scientific publications. It can be experienced by anyone, as evidenced also by the beads of sweat on my brow.

The resulting challenges can no longer be masked with technical solutions aimed solely at maintaining the status quo. We cannot think our way out of the current crisis with the systems that got us into it. The problems require us to develop a different attitude towards the natural world and to reassess our place therein. Beyond the anthropocentric idea in which humans are above nature to a radically inclusive attitude in which humankind realises that

heeft een eigen leven. Ook als wij er niet zijn, als niemand kijkt, gebeurt er van alles, wellicht meer dan als we er wel zijn. We kunnen krampachtig proberen dit tegen te houden, met tegels, snoeischaren en RoundUp. Of we kunnen het omarmen en de tuin zien als een ruimte achter, voor of op ons huis die vooral de bomen, de insecten en het weer toebehoort en waar wij soms op bezoek komen. Kunnen we te gast zijn in onze eigen tuin?

Dit betekent niet dat ontwerp er niet langer toe doet. Het doet er wellicht juist nog meer toe. In mijn volkstuin staat een waterschaal. Het is een simpele ronde kom, iets verhoogd op een voet. Bij regen vult de schaal zich met water. Vogels komen zich wassen. Wolken drijven erin voorbij. In de winter bevriest het water. Door het ontwerp van deze kom, zie ik de omgeving beter, zie ik elementen die ik anders niet zou zien omdat ze te alledaags, te alomtegenwoordig zouden zijn. Keramist Cécile Daladier zei eens: *'J'aimerais faire un vase pour y mettre des étoiles'*, ik wil graag een vaas maken om er sterren in te doen.<sup>7</sup> De kom in mijn tuin is als zo'n vaas; ik zie niet het ontwerp, maar wat het ontwerp me wil laten zien.<sup>8</sup>

Binnen de muren van de tuin geeft de mens vorm aan zijn relatie met de wereld buiten die muren. De tuin is zo altijd een model, een microkosmos die uitdrukt hoe we onze relatie tot de macrokosmos zien of zouden willen zien.<sup>9</sup> In de herinterpretatie zien we vooral het buitensluiten van die grotere wereld, de tuin als verlengstuk van het huis. Kunnen we in plaats daarvan de tuin zien als een plek om te experimenteren met verschillende houdingen ten opzichte van natuur?<sup>10</sup> Kan de tuin ons wortelen op de plek én in de grotere wereld daarbuiten? Kan in de tuin de kiem gezaaid worden voor een gelijkwaardige relatie tot natuur, die daarna buiten de tuinmuren verder groeit?<sup>11</sup>

## ARS EN NATURA: EEN RADICAAL INCLUSIEVE HOUDING

Op de voorgrond, gezeten in een eerste natuur, kijken *Ars* en *Natura* uit over het landschap. *Natura* zit wat onderuit tegen een boom geleund, haar hoofd rustend op haar hand, blik op eendig. *Ars* zit rechtop, alert, een meetinstrument in de hand. Hij heeft zich afgescheiden van de natuurlijke wereld en beziet deze van afstand als bron van inspiratie voor de kunsten en de wetenschap.

Driehonderd jaar later zie we dezelfde twee mensfiguren. Maar waar *Natura* een gelijke houding aanneemt, heeft *Ars* een heel andere focus ontwikkeld; onderuitgezakt op een plastic stoel is hij ondergedompeld in een digitale wildernis, niet langer geïnteresseerd in de fysieke wereld om hem heen. Daar is niets voor hem te onderzoeken en te leren. De wereld is niet langer bezield, maar verworden tot een vanzelfsprekende plek om toe te eigenen en grondstoffen vandaan te halen.<sup>12</sup>

Dit typisch westerse perspectief heeft ons immense rijkdom en spectaculaire groei gebracht. Maar nu zien we ook de keerzijde hiervan in onze landschappen; hogere temperaturen, bosbranden, stijging van de zeespiegel, overschot aan stikstof, sterk afnemende biodiversiteit. En dit is allang geen abstract verhaal meer, geen realiteit die enkel in wetenschappelijke publicaties leeft. Het is voor iedereen te ervaren, vertellen ook de zweetdruppels op mijn voorhoofd.

De opgaves die hieruit voortkomen, zijn niet langer te maskeren met technische oplossingen enkel gericht op het in stand houden van de status quo. We kunnen ons niet uit de huidige crisis denken met de systemen die ons hierin hebben gebracht. De problematiek vraagt om het ontwikkelen van een andere houding tegenover de natuurlijke wereld en het herijken van onze plaats hierin.

it is one with nature. An attitude in which we form equal relationships with the living world and realize that we are so intertwined that the term nature becomes superfluous.

‘While it is essential to cut carbon emissions and heed the warnings of scientists, we need to learn not only how to act differently but also how to think differently about the natural world,’ writes theologian Karen Armstrong. ‘We need to recover the veneration of nature that human beings carefully cultivated for millennia; if we fail to do this, our concern for the natural environment will remain superficial.’<sup>13</sup>

The field of garden and landscape architecture constantly mediates between nature and culture; ‘every landscape that is guided, created or designed is a presentation and representation of nature and culture,’ states garden and landscape historian Erik de Jong.<sup>14</sup> I am under no illusion that the field will single-handedly solve the climate crisis or save the world from ruin. On the other hand, I do believe that our field can make a major contribution towards developing an equal attitude and can help to rediscover some of this reverence for nature.

## THE MULTIVOICED LANDSCAPE

‘Every landscape reflects the society that inhabits it,’ write philosopher Ton Lemaire and landscape archaeologist Jan Kolen.<sup>15</sup> The landscape that we see when we look outside, however, seems to primarily reflect humankind, even though our society is made up of so much more than humans; there are so many more voices in the landscape. In the coming four years, I want to bring a multitude of voices into the Academy of Architecture; voices from other times, other cultures than just Western culture, other practices, other species than just the human one and other fields. By listening to all voices, both human and other-than-human,

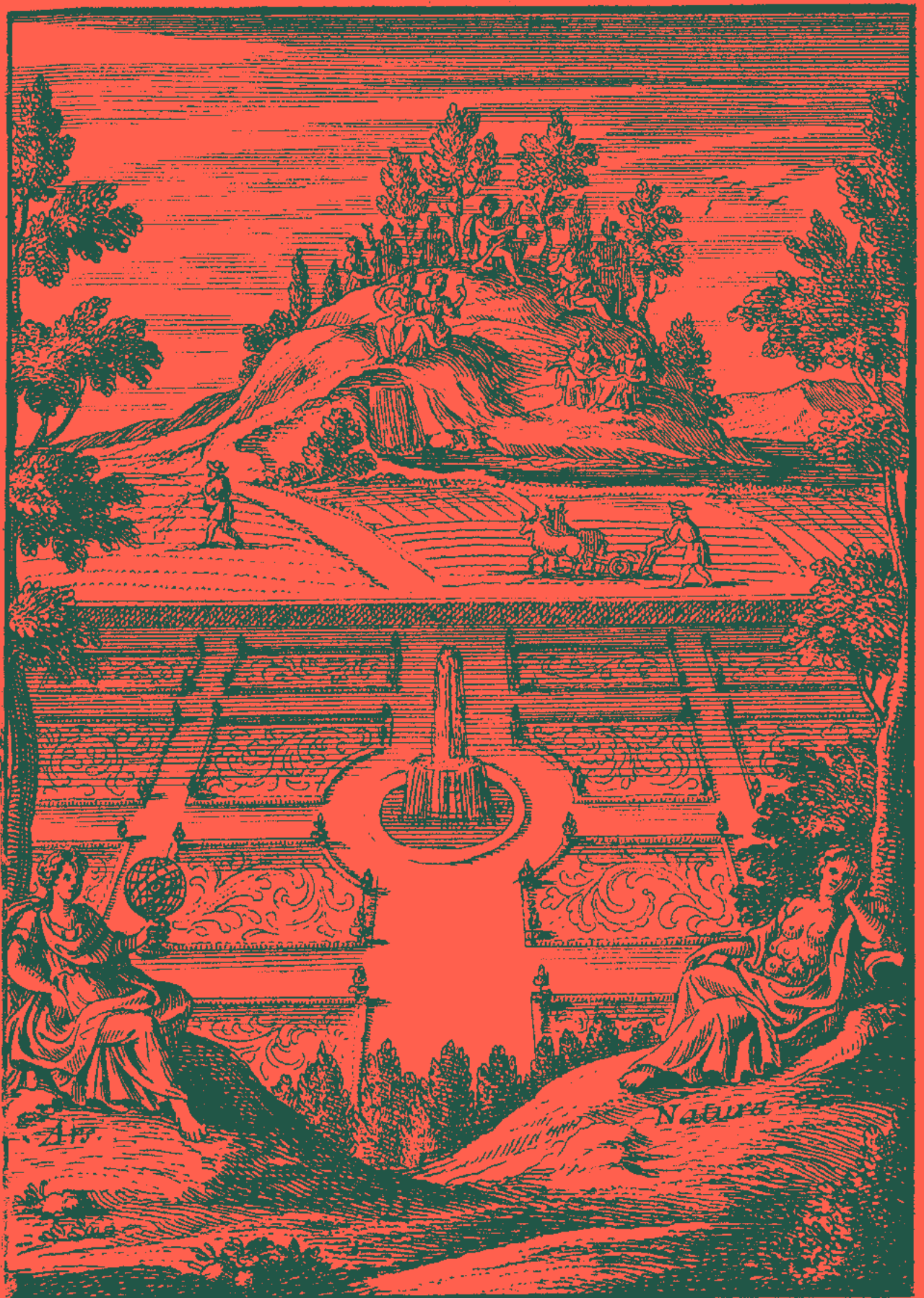
we can make the landscape reflect society as a whole.

The Western dualism, the fictitious separation between the human and natural world has not always existed. Up until the Middle Ages, the landscape was seen as something completely alive. The self-evident connection between humankind and nature was invoked in rituals that celebrated natural phenomena, such as the longest day or the arrival of spring. Although remnants of this live on today, such as the celebration of the New Year, these are often so commercialised that the relationship with nature is far from obvious. New rituals can strengthen the bond between humans and nature, such as those practiced during the *Fête de la Nature*, which hosts thousands of events each year throughout France to celebrate nature and our close connection with it. Can we reinterpret our traditions? Can we learn to see the landscape as animated? Can we make it tangible through new rituals that we are more intertwined with, than separated from, the natural world?

Non-Western and pre-colonial societies are dominated by very different models than those of Western dualism. Many attitudes are based on the idea of the world as ‘a continuum of time and space, where animals, plants and humans are all permeated by an immanent sacred force that draws them into a synthesised whole’.<sup>16</sup> Shamans act as intermediaries between humans and other species of the natural world. This attitude, where all living things are animated by one and the same force, leads to a greater degree of connectedness among all life forms that nature produces, regardless of species, gender, appearance or sexuality. Can we learn from these other thought models in order to experience the close interconnection between all life forms? Can the landscape architect learn from the role of the shaman?







Abbé de Vallemont (Pierre Le Lorrain), *Curiositez de la nature et de l'art*, 1705, frontispiece.



Iwan Smit, mural for *Dissident Gardens*, Het Nieuwe Instituut, 2018.



Voorbij het antropocentrische idee waar de mens boven de natuur staat naar een radicaal inclusieve houding waarbij de mens beseft dat hij een is met de natuur. Een houding waarbij we gelijkwaardige relaties met de levende wereld vormen en beseffen dat we zo verweven zijn dat de term natuur overbodig blijkt.

‘Hoewel het essentieel is de uitstoot van koolstofdioxide te verminderen en de waarschuwingen van wetenschappers ter harte te nemen, moeten we niet alleen leren hoe we anders kunnen handelen, maar ook hoe we anders kunnen denken over de natuurlijke wereld,’ schrijft theolog Karen Armstrong. ‘We moeten iets terugvinden van de verering van de natuur, die mensen duizenden jaren lang zorgvuldig hebben gecultiveerd; als we dat niet doen, zal onze zorg om onze natuurlijke omgeving oppervlakkig blijven.’<sup>13</sup>

Het vakgebied van tuin- en landschapsarchitectuur bemiddelt voortdurend tussen natuur en cultuur; ‘ieder begeleid, gemaakt of ontworpen landschap is een presentatie en representatie van natuur en cultuur,’ duidt tuin- en landschapshistoricus Erik de Jong.<sup>14</sup> Ik heb niet de illusie dat het vakgebied eigenhandig de klimaatcrisis gaat oplossen of de wereld van de ondergang zal redden. Ik heb daarentegen wel de overtuiging dat ons vakgebied een grote bijdrage kan leveren aan het ontwikkelen van een gelijkwaardige houding en kan helpen iets terug te vinden van deze verering van de natuur.

#### HET VEELSTEMMIGE LANDSCHAP

‘Elk landschap is de spiegel van de samenleving die het bewoont,’ schrijven filosoof Ton Lemaire en landschapsarcheoloog Jan Kolen.<sup>15</sup> Het landschap dat we zien als we naar buiten kijken, lijkt echter vooral de mens te weerspiegelen. Terwijl onze samenleving bestaat uit zoveel meer dan mensen; er zijn

zoveel meer stemmen in het landschap. De komende vier jaar wil ik een veelheid aan stemmen de Academie van Bouwkunst binnenhalen; stemmen uit andere tijden, andere culturen dan enkel de westerse, andere praktijken, andere soorten dan enkel de menselijke en andere vakgebieden. Door te luisteren naar alle stemmen, menselijk en anders-dan-menselijk, kunnen we het landschap de spiegel van de volledige samenleving maken.

Het westerse dualisme, de gedachte scheiding tussen de menselijke en de natuurlijke wereld, is niet van alle tijden. Tot in de middeleeuwen was het landschap volop beziel. De vanzelfsprekende band tussen mens en natuur werd bezworen in rituelen die natuurverschijnselen als de langste dag of de komst van de lente vierden. Hoewel restanten hiervan vandaag de dag voortleven, bijvoorbeeld de viering van het nieuwe jaar, zijn deze vaak zo gecommercialiseerd dat de relatie met natuur ver te zoeken is. Nieuwe rituelen kunnen de band tussen mens en natuur versterken, zoals het *Fête de la Nature* dat jaarlijks doet door in heel Frankrijk duizenden evenementen te organiseren om de natuur en onze nauwe band hiermee te vieren. Kunnen we onze tradities herinterpreteren? Kunnen we het landschap als beziel leren zien? Kunnen we door nieuwe rituelen voelbaar maken dat we meer verweven zijn met, dan gescheiden zijn van de natuurlijke wereld?

In niet-westerse en prekoloniale samenlevingen leven heel andere modellen dan die van het westerse dualisme. Veel houdingen zijn gestoeld op het idee van de wereld als ‘een continuüm van tijd en ruimte, waar dieren, planten en mensen allemaal doordrenkt zijn van een immanente heilige kracht die hen tot een geheel samenbrengt’.<sup>16</sup> Sjamanen fungeren als bemiddelaar tussen mensen en andere leden van de natuurlijke wereld. Deze houding, waar al het

The self-proclaimed 'ecotect' Louis le Roy built eco-cathedrals, structures that wove city and landscape together over a long period of time, outside the influence of regular planning agencies. He viewed them not as gardens or as buildings, but as places where humans, plants and animals together built an ever-growing, increasingly complex superorganism. It is a unique practice, in which the entire natural world is part of the construction team. The Zoöp model is also focused on cooperation between human and non-human life. It is an organisational model that represents the interests of all *zoe* – Greek for 'life' – and makes all voices part of the decision-making process of organizations.<sup>17</sup> Can we learn from these types of alternative practices to give all voices of the landscape agency? Can we move towards a practice organised on the basis of a radical principle of equality, where the needs of other-than-human life are just as legitimate as those of human life?'

Also, or perhaps especially, outside the spatial domain, there are many voices worth listening to. Philosophy, theology, sociology, anthropology and linguistics can lead to other models, relationships, rituals that do more justice to our interconnectedness with nature. What can we learn from Donna Haraway's *naturecultures*<sup>18</sup>, from Ton Lemaire's ecological spirituality<sup>19</sup>, from David Abram's life-world<sup>20</sup> or from Aldo Leopold's land ethic<sup>21</sup>? How can we express these ideas in our designs? How could they change our attitude, our practices and our landscapes?

## NATURECULTURE

'Nature does not know itself as nature. We designate her as such. And an image is implicit in that designation: our image of nature. To a certain extent, this image says something about nature, but even more than that, it expresses how we see ourselves in relation to that nature.'

writes philosopher and ecologist Matthijs Schouten.<sup>22</sup> I think it is beautifully formulated. It encapsulates the indifference of nature, and it accentuates humankind's tendency to search for meaning and to interpret. It designates our image of nature as being cultural.

We have created this image of nature together. And we can therefore also dismantle this image of nature together and replace it with an alternative. Moving past our present concept of nature. Moving past the idea that human life is more important than other-than-human life. Moving past the idea that mankind is outside of nature. Moving past the idea that there is a separation between culture and nature to begin with.

I look forward to having the ideas I have outlined above take root at the Academy of Architecture in the years to come.

I thank you for your attention.

levende geanimeerd wordt door een en dezelfde kracht, leidt tot een grote mate van verbondenheid tussen alle levensvormen die de natuur voortbrengt, los van soort, gender, uiterlijk of seksualiteit. Kunnen we leren van deze andere denkmodellen om de nauwe verwevenheid tussen alle levensvormen te ervaren? Kan de landschapsarchitect leren van de rol van de sjamaan?

Zelfbenoemd ecotect Louis le Roy bouwde ecokathedralen, structuren die stad en landschap over een lange tijdsperiode aan elkaar weven, buiten het reguliere planningsapparaat om. Hij zag deze niet als tuinen of als gebouwen, maar als plekken waar mens, plant en dier samen aan een alsmaar groeiend, steeds complexer superorganisme bouwden. Het is een bijzondere praktijk, waar de hele natuurlijke wereld deel is van het bouwteam. Ook de Zoöp is gericht op samenwerking tussen menselijk en anders-dan-menselijk leven. Het is een organisatie-model dat de belangen behartigt van alle *zoë* – Grieks voor ‘leven’ – en alle stemmen deel van de besluitvorming van organisaties maakt.<sup>17</sup> Kunnen we van dit soort alternatieve praktijken leren alle stemmen van het landschap een handelingsperspectief te geven? Kunnen we naar een praktijk georganiseerd vanuit een radicaal gelijkheidsbeginsel, waar de behoeften van anders-dan-menselijk leven even legitiem zijn als die van menselijk leven?’

Ook, of wellicht juist, buiten het ruimtelijk domein zijn vele stemmen om naar te luisteren. Filosofie, theologie, sociologie, antropologie en linguïstiek kunnen leiden tot andere modellen, relaties, rituelen die meer recht doen aan onze verwevenheid met natuur. Wat kunnen we leren van Donna Haraway’s *naturecultures*<sup>18</sup>, van Ton Lemaire’s ecologische spiritualiteit<sup>19</sup>, van David Abram’s *life world*<sup>20</sup> of van Aldo Leopold’s land-ethiek<sup>21</sup>? Hoe kunnen we deze ideeën tot

pen? Hoe veranderen deze onze houding, onze praktijk en onze landschappen?

## NATUURCULTUUR

‘De natuur kent zichzelf niet als natuur. Wij benoemen haar als zodanig. En in die benoeming ligt een beeld besloten: ons beeld van de natuur. Tot op zekere hoogte zegt dit beeld iets over de natuur, maar meer nog drukt het uit hoe we onszelf in verhouding tot die natuur zien,’ schrijft filosoof en ecooloog Matthijs Schouten.<sup>22</sup> Ik vind het prachtig geformuleerd, het draagt het eigene, onverschillige van natuur in zich, en het brengt het betekeniszoekende, duidende van de mens naar voren. Het benoemt dat het beeld dat we hebben van natuur, cultuur is.

Dit beeld van natuur hebben we gezamenlijk gemaakt. En dit beeld van natuur kunnen we dus ook gezamenlijk afbreken en vervangen door een alternatief. Voorbij ons huidige beeld van natuur. Voorbij het idee dat menselijk leven belangrijker is dan anders-dan-menselijk leven. Voorbij het idee dat de mens buiten de natuur staat. Voorbij het idee dat er überhaupt een scheiding is tussen cultuur en natuur.

Ik kijk ernaar uit het gedachtegoed dat ik hierboven uiteen heb gezet de komende jaren op de Academie van Bouwkunst wortel te laten vatten.

Ik dank u voor uw aandacht.

## ACKNOWLEDGEMENTS

Many thanks to the team of the Academy of Architecture for the warm welcome. I feel free to be myself here and therefore to choose my own path.

Many thanks to Hanneke Kijne for sharing your experience. The certainty that I can always contact you gives me confidence.

Thanks to Lara Voerman and Zineb Segrouchni for your input during the writing process. This inaugural speech is better because of you, just as I am.

Thanks to Klaas Kuitenbrouwer, I look forward to a collaboration between Het Nieuwe Instituut and the Academy of Architecture.

Thanks to Iwan Smit for creating the images to accompany this speech, which are as accessible as they are layered.

Finally, many thanks to my husband Sander van Schaik. Your calm, humour and keen mind have kept me rooted for over 20 years.

## BIOGRAPHY

Joost Emmerik (1979) studied architecture and urban design at Delft University of Technology. During an internship at West 8 urban design & landscape architecture, he became increasingly interested in garden and landscape architecture. After completing his studies in Delft, he decided to focus on this field. Initially at the Engineering Office of the Municipality of The Hague and then at Karres and Brands landscape architecture and urbanism.

Since 2011, Joost works independently, mostly in the field of public space and gardens. In this capacity, together with De Onkruidenier and Joyce Oomen, he designed the garden of the Amsterdam-Almere pavilion at the Floriade 2022, festival gardens in Chaumont-sur-Loire, Amiens and Lausanne and is now working on a campus in Belgium, among other things. Since 2020 Joost has been

registered at the Dutch Architects Registration Board as a garden and landscape architect based on work experience and portfolio, in addition to an earlier registration as urban designer.

In addition to design projects, Joost carries out research projects, mostly self-initiated. For example, he has made several exhibitions for Het Nieuwe Instituut, including Louis le Roy's Eco-Cathedral, Carl Theodor Sørensen's Geometric Gardens and Bèr Slangen's rock garden. He recently contributed to the Dutch entry for the Triennale in Milan and the AUBB in Shenzhen. Together with architectural historian Lara Voerman, he conducted research on the representation of landscapes in gardens. The results can be found at [thelandscape-withinthegarden.com](http://thelandscape-withinthegarden.com).

Joost served on the Talent Development Committee of the Fonds Creatieve Industrie from 2016 to 2020. Since 2021, he has been a committee member of the Building Talent scheme.

Joost has taught at the Rotterdam Academy of Architecture, Delft University of Technology and the Utrecht School of the Arts. Since 2016, Joost has been affiliated with the Amsterdam Academy of Architecture, where he lectures on the history of garden and landscape architecture.

Since August 2022, he is head of the master's programme in Landscape Architecture at the Amsterdam Academy of Architecture.



## DANKWOORD

Veel dank aan het team van de Academie van Bouwkunst voor het warme welkom, ik voel hier de vrijheid mezelf te zijn en de ruimte mijn eigen pad te kiezen.

Veel dank aan Hanneke Kijne voor het delen van je ervaring. De zekerheid dat ik je altijd kan benaderen geeft me veel vertrouwen.

Dank aan Lara Voerman en Zineb Segrouchni voor jullie input tijdens het schrijfproces. Deze intreedere is beter door jullie, net als ikzelf.

Dank aan Klaas Kuitenbrouwer, ik kijk uit naar een samenwerking tussen Het Nieuwe Instituut en de Academie van Bouwkunst.

Dank aan Iwan Smit voor het maken van de beelden bij deze rede, die even toegankelijk als gelaagd zijn.

Tot slot, veel dank aan mijn man Sander van Schaik. Jouw kalmte, humor en scherpe geest houden mij al meer dan twintig jaar geworteld.

## BIOGRAFIE

Joost Emmerik (1979) studeerde architectuur en stedenbouwkunde aan de Technische Universiteit Delft. Tijdens een stage bij West 8 urban design & landscape architecture raakte hij meer en meer geïnteresseerd in tuin- en landschapsarchitectuur. Na afronding van zijn studie in Delft besloot hij zich op dit vakgebied te richten. In eerste instantie bij het Ingenieursbureau van de gemeente Den Haag en daarna bij Karres en Brands landscape architecture and urbanism.

Sinds 2011 werkt Joost zelfstandig, veelal op het gebied van openbare ruimte en tuinen. Zo ontwierp hij samen met De Onkruidenier en Joyce Oomen de tuin van het Amsterdam-Almere paviljoen op de Floriade 2022, festivaltuinen in Chaumont-sur-Loire, Amiens en Lausanne en werkt hij nu onder meer aan een campus in België. Sinds 2020 staat Joost, behalve als steden-

bouwkundige, op basis van werkervaring en portfolio in het Architectenregister ook ingeschreven als tuin- en landschapsarchitect.

Naast ontwerpprojecten voert Joost onderzoeksprojecten uit, veelal zelf geïnitieerd. Zo maakte hij diverse tentoonstellingen voor Het Nieuwe Instituut, onder meer over de Ecokathedraal van Louis le Roy, de Geometrische Tuinen van Carl Theodor Sørensen en de rots-tuin van Bèr Slangen. Recent leverde hij een bijdrage aan de Nederlandse inzending voor de Triënnale in Milaan en de AUBB in Shenzhen. Samen met architectuurhistoricus Lara Voerman voerde hij een onderzoek uit naar de representatie van landschappen in tuinen. De resultaten hiervan zijn te vinden op [hetlandschapindetuin.nl](http://hetlandschapindetuin.nl).

Joost maakte van 2016 tot 2020 deel uit van de commissie Talentontwikkeling van het Fonds Creatieve Industrie. Sinds 2021 is hij commissielid bij de regeling Bouwen aan Talent.

Joost heeft lesgegeven aan de Academie van Bouwkunst Rotterdam, de Technische Universiteit Delft en de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht. Sinds 2016 is Joost verbonden aan de Academie van Bouwkunst Amsterdam, waar hij college geeft over de geschiedenis van tuin- en landschapsarchitectuur.

Sinds augustus 2022 is hij hoofd van de masteropleiding Landschapsarchitectuur aan de Academie van Bouwkunst Amsterdam.

FOOTNOTES

1. Author's collection.

2. 'What we call a mountain is thus in fact a collaboration of the physical forms of the world with the imagination of humans – a mountain of the mind.' Robert MacFarlane, *Mountains of the Mind: A History of a Fascination* (London: Granta Books, 2003).

3. The frontispiece is based on the ideas of Italian humanists Bartolomeo Taeggio and Jacopo Bonfadio, who wrestled with the question of what exactly a garden is and how it relates to the wilderness and fields about a century earlier. In turn, they built on Cicero, who established a separation between the world of gods and the world of humans.

4. 'Landscape is simultaneously a geographical and geological, as well as a spiritual and poetic, reality.' Ton Lemaire, *Met Open Zinnen: Natuur, Landscape, EARTH* (Amsterdam: Ambo, 2002).

5. 'The fascination of these mountains is, I think, the mystery of something which can be seen, approached, touched, but never understood. [...] And we stand on them, climb them, and pretend that we have conquered them, knowing all the time that they are as remote from conquest or understanding as the mountains of the moon.' H.V. Morton, *In Search of Scotland* (London: Methuen & Co, 1929) p. 209.

6. Urban designer and garden enthusiast Pieter Verhagen described this aspect of the garden being different: 'In our house we protect ourselves against nature and her angry moods, while in the garden we actually invite her in and try to put her in a friendly mood.' He argued that this difference between home and garden should be encouraged as much as possible: 'Let us therefore preserve, indeed, cultivate that contrast, and avoid all intermingling in an orderly fashion.' Pieter Verhagen, *Het Geluk van den Tuin* (Amsterdam: G. W. Breughel, 1945).

7. 'I'd love to make a vase to hold stars.' Cécile Daladier, *Rakesprogress* (November 2016–January 2017) no. 2.

8. 'Form is no longer an aim, but a means of communication to support life.' Gilles Clément, *Gardens, Landscape and Nature's Genius* (Copenhagen: Ikaros Press, 2020) p. 39.

9. 'It's not nature that we see in the garden, but a reflection of how humans think about nature.' Saskia de Wit, 'De tuin als natuurembleem', in: Hans Alma and Frank G. Bosman (eds.), *Spiritualiteit van de tuin* (Utrecht: Meinema, 2017) p. 23.

10. In the essay 'The Land Ethic', included in his book *A Sand County Almanac*, Aldo Leopold wrote: 'We can only be ethical in relation to something we can see, understand, feel, love, or otherwise have faith in.' He believed that direct contact with the natural world was crucial to our ability to extend our ethics beyond self-interest. Aldo Leopold, *A Sand County Almanac: And Sketches Here and There* (New York/Oxford: Oxford University Press, 1949).

11. 'In the garden we learn how to deal with nature without having to deny the creative power within us. And thus, it becomes a model and a test case with regard to how we deal with the entire natural and built environment.' Dieter Kienast, 'Is Landscape Gardening?', in: Gareth Doherty, Charles Waldheim (eds.), *Is Landscape...?: Essays on the Identity of Landscape* (London: Routledge, 2016).

12. 'Those of us who live in capitalist societies today have been taught to believe that there is a fundamental distinction between humans and nature: humans are separate from and superior to nature; humans are subjects with spirit and mind and agency, whereas nature is an inert, mechanistic object.' Jason Hickel, *Less is More: How degrowth will save the world* (London: William Heinemann, 2020).

13. Karen Armstrong, *Sacred Nature: Restoring Our Ancient Bond with the Natural World* (New York: Alfred A. Knopf, 2022) p. 18

14. Erik de Jong, *Natuurlijke verwantschap: Over tuin- en landschapsarchitectuur*, inaugural lecture (Leiden: Leiden University, 2006).

15. Jan Kolen and Ton Lemaire (eds.) *Landschap in meervoud: perspectieven op het landschap in de 20ste/21ste eeuw* (Utrecht: Uitgeverij Jan van Arkel, 1999) p. 20.

16. Armstrong (note 13) p. 9.

17. <https://zoop.hetnieuweinstituut.nl/nl>

18. Natureculture is a synthesis of nature and culture that recognizes their inseparability in ecological relationships that are both biophysically and socially formed. See: Donna J. Haraway, *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness* (Chicago: Prickly Paradigm Press, 2003) and: Agustín Fuentes, 'Naturalcultural Encounters in Bali: Monkeys, Temples, Tourists, and Ethnoprimatology', *Cultural Anthropology*, Vol. 25 (2010) no. 4, pp. 600–624, DOI:10.1111/j.1548-1360.2010.01071.x.

19. Lemaire (note 4): 'In the version of ecological spirituality that I advocate, while the importance of intrinsic value and

## NOTEN

1.  
Collectie auteur.

2.  
‘What we call a mountain is thus in fact a collaboration of the physical forms of the world with the imagination of humans – a mountain of the mind.’ Robert MacFarlane, *Mountains of the Mind: A History of a Fascination* (London: Granta Books, 2003).

3.  
De titelplaat is gebaseerd op het gedachtegoed van Italiaanse humanisten Bartolomeo Taeggio en Jacopo Bonfadio, die ongeveer een eeuw eerder worstelden met de vraag wat een tuin nou precies is en hoe deze zich verhoudt tot de wildernis en de akkers. Hierbij bouwden zij op hun beurt voort op Cicero, die een scheiding aanbracht tussen de wereld van de goden en de wereld van de mensen.

4.  
‘Landschap is tegelijkertijd een geografische en geologische én een spirituele en poëtische werkelijkheid.’ Ton Lemaire, *Met Open Zinnen: Natuur, Landschap, Aarde* (Amsterdam: Ambo, 2002).

5.  
‘The fascination of these mountains is, I think, the mystery of something which can be seen, approached, touched, but never understood. [...] And we stand on them, climb them, and pretend that we have conquered them, knowing all the time that they are as remote from conquest or understanding as the mountains of the moon.’ H.V. Morton, *In Search of Scotland* (London: Methuen & Co, 1929) p. 209.

6.  
Stedenbouwkundige en tuinfanaat Pieter Verhagen beschreef dit anders zijn van de tuin: ‘In ons huis beschermen we ons tegen de natuur en haar boze buien, in de tuin halen we haar juist binnen en trachten we haar vriendelijk te stemmen.’ Hij pleitte ervoor dit verschil tussen huis en tuin zo sterk mogelijk aan te zetten: ‘Laten we dus die tegenstelling bewaren, ja, aankweken en alle doorenmenging ordelijk uit de weg gaan.’ Pieter Verhagen, *Het Geluk van den Tuin* (Amsterdam: G. W. Breughel, 1945).

7.  
‘I’d love to make a vase to hold stars.’ Cécile Daladier, *Rakesprogress* (November 2016–January 2017) nr. 2.

8.  
‘Form is no longer an aim, but a means of communication to support life.’ Gilles Clément, *Gardens, Landscape and Nature’s Genius* (Copenhagen: Ikaros Press, 2020) p. 39.

9.  
‘Het is niet de natuur die we zien in de tuin, maar een weerspiegeling van hoe de mens denkt over natuur.’ Saskia de Wit, ‘De tuin als natuurembleem’, in: Hans Alma en Frank G. Bosman (red.), *Spiritualiteit van de tuin* (Utrecht: Meinema, 2017) p. 23.

10.  
In het essay ‘The Land Ethic’, opgenomen in zijn boek *A Sand County Almanac*, schreef Aldo Leopold: ‘We can only be ethical in relation to something we can see, understand, feel, love, or otherwise have faith in.’ Hij geloofde dat direct contact met de natuurlijke wereld cruciaal was voor ons vermogen om onze ethiek verder te laten strekken dan eigenbelang. Aldo Leopold, *A Sand County Almanac: And Sketches Here and There* (New York/Oxford: Oxford University Press, 1949).

11.  
‘In the garden we learn how to deal with nature without having to deny the creative power within us. And thus, it becomes a model and a test case with regard to how we deal with the entire natural and built environment.’ Dieter Kienast, ‘Is Landscape Gardening?’ in: Gareth Doherty, Charles Waldheim (red.), *Is Landscape...?: Essays on the Identity of Landscape* (London: Routledge, 2016).

12.  
‘Those of us who live in capitalist societies today have been taught to believe that there is a fundamental distinction between humans and nature: humans are separate from and superior to nature; humans are subjects with spirit and mind and agency, whereas nature is an inert, mechanistic object.’ Jason Hickel, *Less is More: How degrowth will save the world* (London: William Heinemann, 2020).

13.  
Karen Armstrong, *De heilige natuur: Het herstel van de relatie met onze natuurlijke omgeving* (Amsterdam: Querido, 2022) p. 30.

14.  
Erik de Jong, *Natuurlijke verwantschap: Over tuin- en landschapsarchitectuur, oratie* (Leiden: Universiteit Leiden, 2006).

15.  
Jan Kolen en Ton Lemaire (red.), *Landschap in meervoud: perspectieven op het landschap in de 20ste/21ste eeuw* (Utrecht: Uitgeverij Jan van Arkel, 1999) p. 20.

16.  
Armstrong (noot 13) p. 20.

17.  
<https://zoop.hetnieuweinstituut.nl/nl>

18.  
‘Natureculture is a synthesis of nature and culture that recognizes their inseparability in ecological relationships that are both biophysically and socially formed.’ Zie: Donna J. Haraway, *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness* (Chicago: Prickly Paradigm Press, 2003) en: Agustin Fuentes, ‘Natural-cultural Encounters in Bali: Monkeys, Temples, Tourists, and Ethnoprimatology’, *Cultural Anthropology*, Jg. 25 (2010) nr. 4, pp. 600–624, DOI:10.1111/j.1548-1360.2010.01071.x.

19.  
Lemaire (noot 4): ‘In de variant van

participation applies, it also applies to distance, to both connectedness and also separation. This distance is a prerequisite for critical thinking and can save us from an uncritical holism, while connectedness helps us avoid an objectifying instrumentalism. This ambiguity or duality is inevitably the fate of a being like the human who now stands in a special way in and against nature, thus in a certain brokenness.'

20.

'The life-world is the world of our immediately lived experience, as we live it, prior to all our thoughts about it.' David Abram, *The Spell of the Sensuous: Perception and*

*Language in a More-Than-Human World* (New York: Vintage Books, 1997).

21.

Leopold (note 10): 'All ethics so far evolved rest upon a single premise: that the individual is a member of a community of interdependent parts. [...] The land ethic simply enlarges the boundaries of the community to include soils, waters, plants, and animals, or collectively: the land.'

22.

Matthijs G.C. Schouten, *De natuur als beeld in religie, filosofie en kunst* (Utrecht: KNNV Uitgeverij, 2001) p. 11.

ecologische spiritualiteit die ik voorsta, geldt weliswaar het belang van intrinsieke waarde en participatie maar ook van afstand, van zowel verbondenheid als ook van scheiding. Deze afstand is voorwaarde voor kritisch denken en kan ons behoeven voor een onkritisch holisme, terwijl de verbondenheid ons helpt een objectiverend instrumentalisme te vermijden. Deze dubbelheid of twee-eenheid is onvermijdelijk het lot van een wezen als de mens dat nu eenmaal op een bijzondere manier in en tegenover de natuur staat, dus in een zekere gebrokenheid.'

20.  
'The life-world is the world of our immediately lived experience, as we live it, prior

to all our thoughts about it.' David Abram, *The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-Than-Human World* (New York: Vintage Books, 1997).

21.  
Leopold (noot 10): 'All ethics so far evolved rest upon a single premise: that the individual is a member of a community of interdependent parts. [...] The land ethic simply enlarges the boundaries of the community to include soils, waters, plants, and animals, or collectively: the land.'

22.  
Matthijs G.C. Schouten, *De natuur als beeld in religie, filosofie en kunst* (Utrecht: KNNV Uitgeverij, 2001) p.11.

## Colofon/Colophon

Tekst/Text:	Joost Emmerik
Tekeningen/Art:	Iwan Smit
Redactie/Copy editing:	David Keuning
Vertaling/Translation:	Alphabet Town (Richard Glass)
Vormgeving/Graphic Design:	Mainstudio (Edwin van Gelder, Patricia Diemunsch)
Druk- en bindwerk/Printing and binding:	Raddraaier SSP Drukkers
Lettertype/Typeface:	ABC Marist
Papier/Paper:	Emotion 1.5, 90 g/m <sup>2</sup>

- © Tekst/Text Joost Emmerik
- © Tekeningen/Drawings Iwan Smit (p. 16, 17, 30–31)
- © 2022 Amsterdam Academy of Architecture

[academievانبouwkunst.nl](http://academievانبouwkunst.nl)  
[academyofarchitecture.nl](http://academyofarchitecture.nl)





Iwan Smit '22









